

Klamár Zoltán

FORRÁSÉRTÉK ÉS HITELESSÉG A HISTORIA DOMUSOKBAN ÉS A SAJTÓBAN

*Adalékok egy történelmi eseménysor többféle interpretálásához:
Adorján 1919-es felégetése a bejegyzések és a tudóstítások tükrében*

A hagyományos szellemi produktumok, mint értékek megteremtése és továbbélése a 21. század paraszti kultúrájában még mindig a szájhagyományozódás törvényszerűségeire épül – igaz, a paraszti emlékiratok is egy jelentős vonulatát adják a tudásanyag átörökítésének, dokumentálásának, de esetlegességük, ritka felbukkanásuk egyedi, az általánostól eltérő információtartalmuk folytán kevésbé hangsúlyosak –, vagyis továbbra is apáról fiúra, anyáról leányra, de főként nagyszülőről unokára száll a népi-paraszti tudásanyag.¹ Ez utóbbit kevésbé szokták hangsúlyozni, de tény az, hogy a 20. század második felétől mind nagyobb a jelentősége a nagyszülő–unoka kapcsolatnak, elég, ha csupán a kétlábon álló parasztgazdaságokra gondolunk, ahol a szülők állandó elfoglaltságot jelentő gyári munka mellett látják el a gazdaságot, vagy gondoljunk azokra a falusi/városi háztartásokra, ahol iskolás korig a nagyszülők látják el a gyermek felügyeletét. Mindez jól mutatja, hogy a gyermek a nagyszülő gondjaira marad, vele tölti napjait, tőle tanul meg dolgokat a közösségről, családról, családi hagyományról.

Az emberi emlékezet azonban véges, olykor szelektív, tehát esetenként hangsúlyos dolgok szorulhatnak háttérbe, merülhetnek a feledés homályába, vagy éppen kevésbé fontos dolgok kerülhetnek előtérbe. A múlt időben az emlékező, adatszolgáltató által elmondottak hitelességét tehát jó, ha kritikával fogadja a kutató, ugyanis nem tudhatja, hogy az emlékező hová helyezi a hangsúlyokat, vagy egyáltalán helyesen súlyoz-e a közösség szempontjából fontos eseménysorral kapcsolatban.² Adorjáni beszélgetéseink során az is nyilvánvalóvá vált, hogy az oral history – szóbeli, elbeszél történelem – a közönségen belül ugyanúgy folklorizálódik, mint bármely más a szájhagyományozás törvényszerűségei által variálódó tudásanyag.³ Ezek a történetek viszont képesek bizonyos folklór műfajokat a háttérbe szorítani, valóság tartalmukkal és azzal, hogy alkalmanként olyan, a közösség által ismert egyénekről szólnak, akiket személyesen ismertek/ismernek, s ez már elegendő, hogy faluközösségi

szinten az említett személyek bekerüljenek a kollektív tudatba, kollektív emlékezetbe.⁴ A történetek bizonyos elemei tehát variálódnak, és fokozatosan egyre távolabb kerülnek a valóságtól. Adorjáni példánk esetében elég, ha csak arra az egyszerű tényre utalunk, hogy a gyűjtogatás következtében tíz ház égett le, ugyanakkor a falu kollektív emlékezetében az ezredforduló éveiben már arról beszéltek, hogy a katonák felégették az egész települést. Hasonlóan túlzó véleményeket hallhatott a kutató az elhurcoltak számával kapcsolatban, egyesek a fél falu, mások minden lakos Kanizsára hajtásáról beszéltek. (A faluban 1346 fő élt az 1910-es népszámlálási adatok szerint, és ebből 45 lakost vittek el a megszálló hadsereg katonái!)⁵ Az elbeszélőket hallgatva a történetek helyenként igaztörténet-élettörténet-monda fejlődési vonalat mutatnak, ugyanis az elbeszélteket, mint családi hagyományt, nem rögzítették írásban, még kalendáriumi széljegyzetként sem, tartva az esetleges későbbi következményektől.

Tovább bonyolítja a kiértékelés lehetőségét az írott forrásanyag hitelességének, tárgyilagosságának kérdése. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, valamilyen szinten minden forrásközlés elfogult, így ugyanaz a történet más-más megvilágításba került. Esetünkben arra teszünk kísérletet, hogy egy közösség szájhagyomány anyagában fellelhető eseménysort írott források kritikai vizsgálatával összevetve próbáljunk meg hitelesíteni.

Adatközlőink – még több mint nyolcvan év távlatából sem szívesen beszéltek a történetekről –, ugyanakkor mindig a család szempontjából fontos események felől közelítettek a falu huszadik század eleji történetének szomorú epizódjához. Azt kell mondanunk, hogy olyan egyént, aki a teljes eseménysort el tudta volna mondani, már nem találtunk a faluban. A több éven át húzóódó, a tudásanyag más részeit érintő kutatás során a téma soha nem direkt módon került elő, hanem legtöbbször a kikérdezés levezető szakaszának kötetlen beszélgetései hozták felszínre:⁶ „Azt tudja-e, hogy . . .” – fogtak bele a 20. század „rémtörténeteibe” adatközlőink. Hogy ne befolyásoljuk őket, többnyire más, a kutató által ismert hasonló esemény felidézésével válaszoltunk, felvéve a beszélgetés fonálát. A későbbiekben megfogalmazódó kérdésekre adott válaszok bevezetőjéből már legtöbbször kiviláglott, hogy család-, szomszéd- vagy közösségcentrikus emlékanyagot rögzíthet-e a kutató. A válaszokban megfogalmazódott, hogy a közösség életében fontos eseménysorral állunk szemben, mégis legtöbbször az egyéni sors bemutatása felől közelítették meg a történeteket: „Az anyámék mesétek, hogy kicsikék vótak akkó még . . .”, vagy „Az apám emlegette, különösen disznótorok idején, hogy akkó is cudar idő lehetött . . .”; „Mind gyerekek hallottam, mikó este kártyáztak, igen csak oda fordút a szó . . .”

Azután, néhányan utaltak arra is, hogy a hatóságoktól tartva nem beszéltek a történetekről: „Sokáig nem beszéltek róla, de ’90 után újra szóba gyűtt a dolog . . .”, „Hát ugye ’19-be vót, de azé tudjuk mi történt, ha a szerbek alatt nem is mertek róla úgy beszéni . . .”, „Én má legínyecske vótam, mikó apámék errü előszó beszéltek neköm . . .”, „Nem emlegették, szerették vóna felejteni . . .”. Az emlékanyagból, a kollektív emlékezetből tehát majdnem kiesett, hiszen időben később újabb tragédia érte a közösséget, ami elfedte a korábban

történeteket. Az 1944-es oktalan vérengzés emléke⁷ háttérbe szorította 1919-et a falu emlékezetében.

A történetekről több forrás is beszámolt: az adorjáni plébánia évkönyve, a plébánia halotti anyakönyve, Magyarkanizsa rendezett tanácsú város néptanácsának tanácsülési jegyzőkönyve, a magyarkanizsai szerb egyházközség évkönyve, a Letopis, a Szegeden megjelenő Délmagyarország két cikke és Milojević tábornok táviratban tett jelentése.

Az adorjáni plébánia évkönyvében a szemtanú hitelességével számol be az eseményekről Gulyás Károly ideiglenes adminisztrátor:⁸ „1919. január 17-én pénteken este 7 óra után 3 fegyveres szerb katonát agyonlőtt 3 adorjáni legény Sarnyai Sándor udvarában, a holttesteket a Tisza szélén a vízbe dobták. A szerbek részegek voltak, s valószínűleg gyilkosaik is. A tettesek: Lipták István, Tót (Laci) Orbán és Elek Péter még akkor este elmenekültek. Másnap, 18-án szombaton Magyarkanizsáról szerb tisztek és fegyveres katonák jöttek ki Adorjánba géppuskákkal és ágyúkkal, amelyeket a vasúti állomásnál állítottak fel. A gyilkosok atyafiait és teljesen ártatlanokat is összefogdosva és a szerb katonák hulláit a Tiszából kivéve szombaton este a szerbek hazamentek Magyarkanizsára, a géppuskákat és az ágyúkat is hazavitték. Ugyanekkor 45 adorjáni lakost is elhajtottak Magyarkanizsára, akiket aznap fogdostak össze. 19-én vasárnap hajnalban 1 óra után körülfojták Adorjánt szerb katonák, akik Magyarkanizsáról és Zentáról jöttek, és elkezdték a házak végében összerakott takarmányféléket gyűjtogatni. Géppuskákat is állítottak fel. Aki a tüzet oltani akarta, azt agyonlőtték. Másokat menekülés közben lőtték meg. Agyonlőtték a következőket: 1) Milutinovics István és neje, 2) Sarnyai Krisztina, 3) Pósa Vince, 4) Milutinovics János, 5) Idős Sóti György, 6) Apró Péter, 7) Szabó István (Orbán fia, Vajda Rozália férje) megsebesült, de január 30-án Magyarkanizsán meghalt. Milutinovics István (az 1. szám alatt) csak megsebesült, de január 24-én Magyarkanizsán meghalt. 8) Sóti Illés Györgyöt pedig egy szerb katona szuronnal megsúrta, ez is meghalt febr. 1-jén.

Magyarkanizsáról, a piactérről visszahajtották a szerbek azt a 45 adorjánt a falu alá, akiket szombaton este kísérték el Adorjánból. Ezek körülbelül fél óráig nézték a házak égését és hallgatták a puskaropogást, azután újból elhajtották őket a szerbek Magyarkanizsára, és a városháza alatt bezárták őket a börtönbe, ahonnan csak 7–10 nap múlva szabadult ki némely részük. Teljesen leégett 10 ház, 5 háznál csak a melléképületek égtek le, igen sok takarmány ezenfelül és háziállatok is égtek meg. A lakosok közül a gyűjtogató szerb katonák többeket megvertek, így Ladóczki Istvánnét, Milutinovics Emíliát is, aki jan. 18-án délelőtt szülte meg gyermekét. Szalma György a háborúban elvesztette az egyik lábát, házát teljesen leégették a szerbek. Körmöczi Miklós és családja az égő házból csak úgy tudott kimenekülni, hogy a belső szoba hátsó falát baltával kivágták, és ott bújtak ki. Samu Bonaventúra gyermekágyas feleségét háza udvarában a kiszáradt kútba eresztette le gyermekével együtt. Vasárnap, 19-én Zentára, Magyarkanizsára, Martonosra, Felsőhegyre, Oromhegyesre és a szállásokra menekült Adorján lakossága, úgyhogy a 19/20-ra virradó éjszaka 20 lélek sem volt a faluban. Január 20-án, hétfőn Zentáról és

Magyarkanizsáról kocsikon fegyveres szerb katonák jöttek Adorjába és egész nap raboltak, különösen az elhagyott házakat fosztották ki. Elvittek sok pénzt, élelmiszereket és ruhaféléket, kárt is igen sokat tettek a bútorokban. Jan. 21-én, kedden délután eltemették az 5 agyonlőtt áldozatot 3 sírba. A magyarkanizsai börtönből idő egy múlva minden adorjáni foglyot kieresztettek a szerbek, csak 11 maradt fogva, azokat pedig elkísérték Zentára és ott zárták be őket. Így lakolt meg Adorján lakossága 3 hengegő fiatalember értetlen és okatlan hősködéséért. Gulyás Károly id. adminisztrátor.”

A részletes bejegyzést követően az évkönyvben az 1919. január 7-i pályázaton győztesnek minősített, és hivatalát 1919. február 16-án elfoglaló, korábban Magyarkanizsán káplán Horváth János is szükségesnek látta megemlékezni a történekről. Rövid bejegyzéséből fontos adalékok válnak ismertté, melyek az indítékokra vonatkoznak: „1918 decemberében megszállták a szerbek egész Bács-Bodrog megyét. Adorjába azonban nem jött állandó szerb őrseg, hanem Bicskei Szilveszter hadnagy parancsnoksága alatt 4 tagból álló helyi polgárőrseg volt hivatva a rendre felügyelni. A polgárőrseg föl is volt fegyverezve. De hamar ide szoktak a szerb katonák. A dohány csalta őket ide. Rendszerint fegyveresen jöttek, lövöldöztek, több helyen a házba is belőttek, s állandóan rémületben tartották a lakosságot. Itt van a csírája az 1919. január 17-én történt hármass gyilkosságnak, mely oly szomorú következményekkel járt. Ezt azonban részletesen és hitelesen megírta Gulyás Károly id. adminisztrátor, aki az adorjáni borzalmakat átélte.”

Az esettel kapcsolatban Milojević tábornok, Szabadka és a körzet katonai parancsnoka, Jovan Acímović tüzér őrnagy, magyarkanizsai parancsnok jelentése alapján az alábbi táviratot továbbította: „(Magyar)Kanizsa város parancsnoka tegnap a következőt jelentette telefonon: folyó év 4-éről 5-ére virradó éjszaka Adorján faluban megölték a kombinált ezred 3. zászlóaljának 4. századába tartozó katonákat, Radivoje Mijatovićot, Miloško Stefanovićot és Mirko Paunovićot. A gyilkosságot alattomosan követték el, a meggyilkoltak nem követtek el semmilyen kihágást a faluban. A nyomozás folyamatban van, az elkövetők ismertek, de még szabadlábban vannak. Az elkövetők és a cinkosok családtagjai őrizetben vannak. Elrendelem mindazok kihallgatását akik bármilyen kapcsolatban voltak a meggyilkoltakkal. Részletes jelentést az adatok beérkezése után teszek. Parancsnok Milojević tábornok”⁹

Ugyanerről az eseményről a magyarkanizsai pravoszláv egyházközség évkönyve, a Letopis az alábbi bejegyzést tartalmazza: „1919. évben történt kellemetlen eset. Három ifjú – szerb katonák Szerbiából, akik a szerb felszabadító hadseregbe tartoztak, amely Kanizsa környékén tartózkodott, elmentek sétálni Adorján faluig, ahol őket a magyarok – helybéliek leölték – a kanizsai szerbek áthozták testüket és eltemették a helybéli pravoszláv temetőben, méltó emlékművet emeltettek, közös emlékművet, amire a következő van írva: »Itt fekszenek földi maradványai három szerb katonának, kiket megölték gonosztevő kezek Adorján faluban 4/17 januárjában 1919. évben. Mirko Paunović, Radivoje Mijatović, Miloško Stefanović a szerb anya fiai. Örök emlékül. Ezt az emlékművet állíttatták a hálás szerbek Ókanizsáról és környékéről.« Ador-

ján falut fel kellett volna égetni, de a helybéli parancsnok tüzér őrnagy Jovan Ačimović későbbi veje Jefto Petrovićnak, elállt ettől a szándékától, és így ez a kellemetlen eset megtorlás nélkül maradt.”

Tovább vizsgálva az eseménysor történetét az adorjáni római katolikus plébánia halotti anyakönyvében (1919–1931), az alábbiak olvashatók:

„Apró Péter földműves. 30 éves, r. k. vallású, felesége Magda Viktória. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹⁰

„Milutinovics István földműves. 60 éves, r. k. vallású, felesége Sarnyai Krisztina. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹¹

„Milutinovics János földműves. 60 éves, r. k. vallású, felesége Sóti Rozália. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹²

„Milutinovics szül. Sarnyai Krisztina földműves. 55 éves, r. k. vallású, férje Milutinovics István. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹³

„Nagy Erzsébet földműves. 36 éves, r. k. vallású, férje Benák Ferenc. Elhunyt 1919. február 22-én – az 1919. január 19-i események áldozata.”¹⁴

„Pósa Vince földműves. 54 éves, r. k. vallású, felesége Borsos Erzsébet. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹⁵

„Sóti György földműves. 60 éves, r. k. vallású, felesége Milutinovics Anna. Elhunyt lőtt sebtől eredő belső vérzés és megégés következtében 1919. január 19-én Adorjánon.”¹⁶

„Sóti Róza földműves. 56 éves, r. k. vallású, férje Milutinovics János. Elhunyt 1919. március 23-án – az 1919. január 19-i események áldozata.”¹⁷

A bejegyzések között nem szerepel Szabó István neve, ő Magyarkanizsán a börtönben halt meg január 30-án.

Az eseményekről a Szegeden megjelenő Délmagyarország a lap 1919. január 22-i számának ötödik oldalán adott hírt: *Adorján község fellázadt a szerbek ellen.* Alcíme: *Nyolc halottja és sok sebesültje van az összeütközésnek – A felbujtókat Belgrádba vitték.* Az alábbiakban idézzük a cikket: „(A Délmagyarország telefonjelentése.) Szomorú kimenetelű összeütközés történt szombaton a Magyarkanizsa melletti Adorján községben a megszálló szerb csapat és a falu lakossága között. A szerbek és magyarok közt nem új keletűek itt az ellenségeskedések, amelyek arra vezethetők vissza, hogy a községben levő nagyerdő fáit a falubeliek állandóan dézsmálták, a szerbek pedig – az erdő tulajdonosának kérésére – őrseget küldtek ki a fatolvajok ellen, akiket azonban nem lehetett elriasztani. Emiatt kisebbfajta csetepaték napirenden voltak, szombaton azonban olyan mérvben robbant ki az ellenségeskedés, hogy abból valóságos harc fejlődött ki. Szombaton ismét kiment néhány legény az erdőbe fát szerezni, a szerb őrség azonban megriasztotta őket. A legények, akik tudták, hogy többen vannak, mint az erdőben levő szerb őrség, ügyet sem vetettek a szerb katonákra, sőt amikor azok erélyesen felléptek ellenük, az egyik legény

rálőtt a szerbekre. A szerbek viszonzták a tüzelést, sortüzet adtak a magyarokra, akik a fák mögül lóttak az őrségre. Valóságos csata fejlődött ki, amelynek nyolc halottja és számos súlyos sebesültje lett. A szerb őrség nyomban jelentést tett a véres összeütközésről felettes parancsnokságának, amely azonnal vizsgálatot rendelt el. A községben tartózkodó szerbek azzal kezdték a vizsgálatot, hogy egy szérűskertet felgyújtottak, és mindenkit, aki elibük került, letartóztattak. De a magyarok se nézték tétlenül a szerbek munkáját, hanem gyűlést tartottak, amelyen elhatározták, hogy kipusztítják a szerbeket a falujukból. Addig bujtoztatták egymást, míg valóságos lázadás tört ki a faluban. A magyarok a szerbeket, a szerbek a magyarokat kezdték üldözni. Az ellenségeskedés akkor érte el tetőpontját, amikor a szerbek egy olyan községbeli embert is letartóztattak, aki egyáltalán nem vett részt az eseményekben. A szerbek ezt az embert is Szerbiába akarták vinni, a többi, általuk elfogott bujtozókkal együtt, a község lakói azonban ezt mindenáron meg akarták akadályozni. Ebből ismét összeütközés támadt, ami azonban minden nagyobb baj nélkül hamarosan véget ért. A szerb parancsnokság még szombaton megerősítette az adorjáni megszálló csapatot, amely a rendet azután úgy-ahogy helyreállította.” A lap hasábjain több pontatlan, ellenőrizetlen „tény” látott napvilágot, aminek egy részét a következő híradásban korrigálták.

Az idézett napilap egy nappal később, 1919. január 23-án ismételtlen foglalkozott az eseménnyel, most már azonban két adorjáni fiatalember szemtanúként számolt be a történetekről: *Mit mondanak adorjáni emberek a falubeli véres összeütközésekről?* címmel a lap második oldalán az alábbiak olvashatók. „(Saját tudósítónktól.) A Délmagyarország keddi számában cikk jelent meg arról, hogy Adorján községben véres összeütközés történt szerb katonák és a lakosság között, s az összeütközésnek több halottja van. Szerdán megjelent nálunk két adorjáni fiatalember, akiknek előadása alapján sokkal borzalmasabb színben tűnik föl az adorjáni eset, mint ahogy azt keddi közleményünk alapján megírtuk. E szerint a szerbek valóságos büntető expedíciót indítottak a Magyarokanizsa közelében fekvő Adorján község ellen: a falut felgyújtották, s a védtelen lakosságra géppuskákkal lövöldöztek. Mivel Adorján a szerb megszállási vonalon belül fekszik, lehetetlen a vele való közvetlen érintkezés. Mindazonáltal elmondjuk híven azt, amit a két odaváló fiatalember a magyar lakosság állítólagos »lázasáról« elbeszél: Az a jelentés amely a Délmagyarországhoz eljutott, bizonyosan átment már a szerbek cenzúráján. Azért tűnhetik föl olyan aránylag enyhe színben az adorjáni eset. A községben mindezekelőtt nem lagnak szerbek; a falunak körülbelül 3000 színmagyar lakosa van: az összeütközésre sem fatolvajlás adott okot. A tényállás ez: A magyarokanizsai szerb parancsnokság Adorjánon kinn hagyott öt Manlicher puskát megfelelő számú tölténnyel arra a célra, hogy a község a rend fönntartására alkalmazzon öt polgárőrt. A faluba ugyanis a szerbek nem küldtek katonaságot. Kijelentette a kanizsai parancsnok, hogy a magyar polgárőröknek ugyanolyan jogaik vannak, mint a szerb katonaságnak, s éjjel bárki ellen fegyvert használhatnak, aki megbontja a rendet, s az ő parancsuknak nem engedelmeskedik. Pénteken éjjel egy háromtagú szerb járőr kiment Magyarokanizsáról

Adorjánra. A három szerb katona a falubeli korcsmában borozott. Ezután – már boros fejfel – vacsorázni mentek egy gazdához, majd egy özvegyasszony házába akartak betérni, hogy vigye őket a kocsiján Magyarkanizsára. Az asszony azonban nem mert nekik ajtót nyitni. Erre a szerb katonák belöttek az ablakán. A szomszédok erre értesítették a magyar polgárőrséget, amelynek vezetője felszólította a szerb katonákat, hogy adják át a fegyvereiket. Erre lövés volt a válasz. A polgárőrök most szintén fegyvert használtak, és a három szerb katonát agyonlőtték. Adorjáni emberek bizonyára félelemből, a holttesteket a Tiszába dobták. Szombaton Kanizsáról szerb katonák mentek át Adorjánra, mert a parancsnokuk megtudta a történeteket. A szerbek kihirdették, hogy a faluból senki se merjen elmenni. Több házat fölgyújtottak, s a menekülőkre gépfegyverrel lövöldöztek. Vasárnap a parancsnok szabad fosztogatást engedett a katonáknak. Ismételjük, nem lehet most ellenőrizni az Adorjából érkező hírek valódiságát, amelyeket csak fenntartással közölhetünk. Valószínűnek látszik azonban, hogy az adorjáni eset igen komoly jelentőségű.” A második cikk már pontosabban leírja az eseménysort, de továbbra is vannak benne ellentmondások, pontatlanságok. Nem világos a faluban lévő polgárőrség szerepe, ugyanis a lap állításával szemben a plébánia évkönyvében nem található utalás arra vonatkozóan, hogy a lövöldözésben a polgárőrség tagjai részt vettek volna.

A megtorló akcióhoz kapcsolódó, az eseményeket hitelesítő tanácsulési jegyzőkönyvekben az említések adorjáni tűzvészről beszélnek. A falu lakói Magyarkanizsa néptanácsától pénzügyi segítséget kértek, hogy az épületekben, állatállományban keletkezett kárt felszámolhassák.

A tanács a benyújtott kérelmeket megtárgyalta: „özv. Apró Péterné 2793/1919. számú kérvénye, amelyben az 1919. évi adorjáni tűzvész alkalmával elpusztult épületeinek helyreállítása céljából segílyt kér”. Megállapította, hogy a „... kérelmező saját hibáján kívül jutott ezen szerencsétlen helyzetbe, s hogy férje ugyanezen alkalommal kapott lövéses következtében halt el...”¹⁸

A következő bejegyzés „Szalma György 2817/1919. számú kérvénye, amelyben 1919. évi január 19-iki adorjáni tűzvész alkalmával leégett lakház és istálló épületeinek felépíthetése céljából segílyt kér”. A tanács megállapította „... kérelmező rokkant katona és saját hibáján kívül jutott ezen szerencsétlen helyzetbe...”¹⁹

„Körmöczi Miklós 2821/1919. számú kérvénye, amelyben az 1919. évi január 19-iki tűzvész alkalmával leégett házának felépítése és elpusztult ingóságának beszerezhetése céljából segílyt kér.”²⁰ A tanács a kérelmezővel kapcsolatban is megállapítja, hogy önhibáján kívül került szerencsétlen helyzetbe.

A következő bejegyzés „özv. Szabó Györgyné 2908/1919. számú kérvénye, amelyben az 1919. évi január 19-iki tűzvész alkalmával leégett épületeinek felépíthetése céljából segílyt kér.”²¹ Az esettel kapcsolatban itt is megjegyzi a tanács, hogy a kérelmező önhibáján kívül került szerencsétlen helyzetbe.

Megtárgyalásra került: „Ladányi Ferencné 3368/1919. számú kérvénye, amelyben az 1919. évi január 19-iki tűzvész alkalmával leégett ingóságának

pótlása céljából segílyt kér”. A fent említettekhez hasonlóan megállapították, hogy a kérelmező önhibáján kívül került szerencsétlen helyzetbe, és a tanács az említett kérelmezőknek 500-500 korona segílyt utalt ki.²²

Az egymást követő kérvények sorában az utolsó „özv. Vajda Józsefné Ludányi Piros 2861/1919. számú kérvénye, amelyben házának helyreállítása céljából 300-400 korona ideiglenes segílyt kér, mit viszonyaik kedvezőbbre válto esetén a városnak visszafizetni kész”. A tanács ebben az ügyben úgy döntött, hogy 100 korona segílyt ad.²³

Az eseménysorhoz kötődő utolsó bejegyzés jóval későbbi: „Csanádi Zsigmond 3773/1919. számú kérvénye, melyben az adorjáni tűzvész alkalmával a szerb katonaság által leszúrt hasas kocájának kártérítésére a várostól 3000 korona segílyt kér”. A tanács, miután megállapította, hogy a kérelmező saját hibáján kívül jutott szerencsétlen helyzetbe, 500 korona segílyt adott számára.²⁴

Ez az egyetlen jegyzőkönyvi bejegyzés, melyben az esettel kapcsolatban a szerb katonaságot megemlíti.

A Letopis bejegyzései között rábukkantunk a történet egy meglehetősen sajátos utóéletére:

„1942. karácsonyán (7., 8. és 9. I.) a magyar hatóságok részéről hírhedt büntény »Razzia« a szerb lakosságon elkövetett a Sajkás vidéken, a Duna és a Tisza alsó folyásán. Itt kínok közt megöltek a Tiszába, a Dunába dobták a szerb fiatalság virágát, nőket, gyermekeket és öregeket. Amíg élnek szerbek ezen a vidéken, nem felejtik el a »Vízi temető«-t a Tiszán Zsablyánál, sem »Badast« a Dunánál Gardinovac/Dunagárdonyánál. Szerencsére ez a hulláma a tömeggyilkosságoknak és kiűzéseknek nem érintette Kanizsát, áldott pásztora az ő népének Jefto Petrović parókus, akkori kanizsai pap; neki köszönhető, mert ő mentette meg 1919. évben Adorján magyar falut a megsemmisítéstől – miután benne megöltek három szerb katonát, [ezért – K. Z.] nagy megértéssel voltak iránta a magyar parancsnokságon, és sikerült neki megóvni a szerb lakosokat, de csak az óslakosságot Kanizsán.”

A történetek megítélésekor szubjektív tényezők játszottak szerepet, a Letopisba bejegyző ugyanis egy több forrásból megvilágított eseménysort, még 26 évvel később is, más megvilágításba helyezve – az eredeti bejegyzésben foglaltakat véve igaznak –, egy másik eseménysorral igazolt le. Nem más ez, mint a megkonstruált valóság, ha úgy tetszik: pszeudó, vagyis álvalóság utólagos igazzá tételének kísérlete.

Jelen dolgozat írója arra a tényre szerette volna ismételtlen ráirányítani a figyelmet, miszerint a kutató soha ne elégedjen meg tényszerűnek látszó – szóbeli vagy írott közlésre alapuló –, de csupán egy forrásra építkező adatok alapján levonni a következtetéseket, hiszen a fenti példa is mutatja, hogy sok esetben akkor is nehéz kihámozni a tényeket, ha több forrást is találhatunk ugyanazon eseménysorra vonatkozóan. A valóságelemeket másként összerakó, tudatos ferdtítés szándékát rendkívül nehéz kihámozni azokból a forrásokból, melyeket egy-egy pszeudótörténet igazolására használtak fel a kortárs krónikások.

JEGYZETEK

- 1 Vö.: Liszka József 2004: 6.
- 2 Vö.: Szilágyi Miklós 2001: 30–37.
- 3 Vö.: Keszeg Vilmos 1996: 5–7.
- 4 Vö.: Dobos Ilona 1964: 198.
- 5 Magyar statisztikai közlemények. Új folyam 56. köt. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. Évi Népszámlálása. Budapest. 1912.
- 6 Vö.: Szentí Tibor 1985: 15.
- 7 Lásd Matuska Márton 1991: 126–128.
- 8 Ezt közli és fogadja el igaznak Molnár Tibor 2003: 26–27.
- 9 A távirat szövegét a belgrádi katonai levéltárban találta meg Molnár Tibor 2003: 25–26.
- 10 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 8/1919.
- 11 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 11/1919.
- 12 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 7/1919.
- 13 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 9/1919.
- 14 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 18/1919.
- 15 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 6/1919.
- 16 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 5/1919.
- 17 Adorjáni r. k. plébánia halotti anyakönyve 23/1919.
- 18 ZTL F. 072.1.
- 19 ZTL F. 072.1.
- 20 ZTL F. 072.1.
- 21 ZTL F. 072.1.
- 22 ZTL F. 072.1.
- 23 ZTL F. 072.1.
- 24 ZTL F. 072.1.

IRODALOM

Dobos Ilona

1964 *Az „igaz” történetek műfajának kérdéséről.* Ethnographia LXXV. 198–217.

Keszeg Vilmos

1996 *Kelt levelem . . . Egy mezőszégi parasztasszony levelezése.* A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára 6. Debrecen

Liszka József

2004 *Sötét éjben fényes csillagunk . . . II. Rákóczi Ferenc és a kuruc kor emlékezete a szlovákiai magyar tájak néphagyományában.* Lilium Aurum. Dunaszerdahely

Matuska Márton

1991 *A megtorlás napjai.* Újvidék

Molnár Tibor

2003 *Kanizsa község I. világháborús hősi halottai.* Tóthfalu

Szentí Tibor

1985 *Parasztvallomások.* Gazdák emlékezése Vásárhelyről. Budapest

Szilágyi Miklós

2001 *Néprajzi forráskritika.* Néprajz egyetemi hallgatóknak. Oktatási segédlet. Debrecen